

ARTICLES CENTRALS

El DIH i l'ús d'armes explosives en zones poblades

Anna Crowe

Membre del Programa de Drets Humans de la Facultat de Dret de Harvard

L'ús d'armes explosives, com ara bombes i projectils d'artilleria, és una especificitat de la guerra urbana moderna que ocasiona un patró constant de dany humanitari. Aquest patró, que el conflicte sirià ha posat clarament de relleu, es caracteritza per les ferides i les morts directes que causa un atac amb armes explosives, així com pels efectes indirectes que ocasionen la mort de civils i els danys a les infraestructures civils, incloent els desplaçaments. Per protegir els civils, el dret internacional humanitari (DIH) disposa ja d'un marc que limita les circumstàncies en què poden utilitzar-se les armes explosives en ciutats.¹ Tanmateix, l'ús continuat d'armes explosives en zones poblades, que sovint viola el DIH, posa de manifest la necessitat urgent d'una acció internacional coordinada. Arran d'això, una sèrie de grups de la societat civil estan instant els Estats a comprometre's a protegir els civils de l'ús d'armes explosives en zones poblades. Aquesta crida està adquirint cada vegada major repercussió entre els responsables polítics internacionals.²

El DIH és una branca del dret internacional aplicable en situacions de conflicte armat, dins d'un Estat o entre Estats. Es compon de normes, que formen part de tractats i de costums, que regulen la conducta en els conflictes armats. La preocupació principal del DIH és limitar els "mètodes i mitjans bèl·lics" que les parts bel·ligerants poden fer servir durant un conflicte armat (per exemple, limitant l'elecció d'armes per les parts) i donar prioritat a la protecció dels civils. Les normes del DIH que tenen especial rellevància pel que fa a l'ús d'armes explosives en zones poblades inclouen el principi de distinció, el principi de proporcionalitat dels atacs i el requisit de prendre totes les precaucions

possibles per evitar que es produeixin víctimes civils.

El principi de distinció exigeix que les parts bel·ligerants distingeixin entre combatents i civils i entre objectes civils, com escoles i hospitals, i “objectius militars”.³ Imaginem el cas d’una comandanta militar que està considerant la possibilitat d’atacar un dipòsit de municions de l’enemic (ubicat dins d’una ciutat) amb armes explosives. En primer lloc, haurà d’avaluar si la instal·lació és un objectiu militar. Si no ho és, es tracta d’un objecte civil i no pot ser atacat. Per determinar si la instal·lació és un objectiu militar s’haurà de tenir en compte la naturalesa, la ubicació, la finalitat i l’ús de la instal·lació; valorar si la instal·lació contribueix a l’acció militar de l’enemic; i avaluar si la seva destrucció proporcionaria un avantatge militar al seu bàndol.⁴

Tenint presents aquests factors, si es determina que la instal·lació és un objectiu militar, s’haurà d’avaluar de quina manera és aplicable el principi de distinció. Quan un atac viola el principi de distinció, es considera un “atac indiscriminat”, i el DIH prohibeix precisament aquests atacs que no es dirigeixen a objectius militars específics⁵. A l’escenari que es descriu més amunt, si la comandanta sap que s’estan emmagatzemant municions en algun lloc d’una ciutat, però no sap exactament on, un atac en aquesta ciutat amb armes explosives que manqui d’un objectiu militar específic seria considerat indiscriminat. L’anomenat bombardeig d’àrea –de tota una ciutat o de tot un poble– és un exemple especialment atroç d’un atac indiscriminat efectuat amb armament explosiu.

“ L’ús continuat d’armes explosives en zones poblades, que sovint viola el DIH, posa de manifest la necessitat urgent d’una acció internacional coordinada ”

Els atacs indiscriminats inclouen també els que es realitzen amb armes que no tenen la capacitat de ser dirigides a l’objectiu militar. Si el magatzem de municions és un petit edifici envoltat d’apartaments ocupats per civils, hi ha diverses armes explosives

que no serien apropiades. Per exemple, llançar grans bombes aèries no guiades dirigides a la instal·lació violaria probablement el principi de distinció ja que les característiques d'aquestes armes –el fet de no estar guiades i que ocasionin una àmplia zona d'explosió i fragmentació que s'estén més enllà del magatzem de municions– implicaria la destrucció d'objectes civils i d'objectius militars (i potencialment causaria víctimes) sense distinció.

El principi de proporcionalitat de l'atac significa que, abans d'efectuar-lo, la part bel·ligerant ha de sospesar el dany que es preveu que ocasioni a civils i a objectes civils davant l'avantatge militar que la part espera obtenir⁶. L'atac no es podrà llançar si el dany que es preveu causar als civils és excessiu en relació amb l'avantatge militar que s'espera aconseguir. Amb les armes explosives s'han d'avaluar tant els efectes directes com els indirectes. Imaginem un nou escenari, en el qual un comandant militar està estudiant la possibilitat d'atacar una central elèctrica amb diferents armes explosives, incloent bombes de dispersió i projectils d'artilleria. La central subministra electricitat a una base militar enemiga propera, però és també l'única proveïdora d'electricitat d'una ciutat de 100.000 habitants. En aquest cas, inutilitzar-la podria generar un avantatge militar, però també ocasionaria un perjudici considerable a civils i a objectes civils. No només s'interromprien serveis essencials –possiblement de manera indefinida– a causa de la falta d'electricitat, sinó que les restes dels artefactes explosius, com bombes sense explotar, suposarien un risc continuat de dany a la població civil en el futur. I també podria tenir repercussions pel que fa als desplaçaments.

El DIH exigeix que les parts bel·ligerants prenguin “totes les precaucions possibles [...] per evitar i, en tot cas, per minimitzar la pèrdua de vides humanes, les lesions a civils i els danys a objectes civils.”⁷ En el primer escenari, si el magatzem de municions fos en una zona industrial i envoltat de fàbriques que funcionessin només durant el dia, un comandant militar podria prendre la precaució de llançar l'atac de nit, quan el risc de causar víctimes civils seria menor. En el segon escenari, enlloc d'utilitzar armes explosives, el comandant podria provar de minimitzar els efectes en civils utilitzant bombes de fibra de carboni destinades a interrompre temporalment el subministrament d'electricitat en comptes d'inutilitzar completament la central. Ara bé, els comandants militars poden interpretar l'exigència de prendre “totes les

precaucions possibles” de manera diferent: alguns poden decidir no utilitzar mai determinats tipus d’armes explosives en entorns urbans a causa del risc de causar danys civils significatius, mentre que altres comandants militars poden considerar que cap tipus d’arma explosiva és inacceptable per se en un entorn urbà (tret que hi hagi una disposició específica en un tractat que prohibeixi el seu ús concret).

“ Un compromís polític ajudaria a protegir millor els civils davant l’ús d’armes explosives en zones poblades ”

De la mateixa manera, sota les normes del DIH descrites, és difícil imaginar unes circumstàncies en les quals un atac en una zona poblada utilitzant determinats tipus d’armes explosives amb característiques particularment problemàtiques pugui ser considerat legal. Per exemple, l’ús en zones densament poblades de míssils no guiats amb múltiples armes explosives al seu interior que s’estenguin en una àrea àmplia violaria el principi de distinció i constituiria un atac indiscriminat perquè els efectes dels míssils no podrien limitar-se només a l’objectiu militar. L’atac també podria causar danys excessius a civils i a objectes civils, trencant el principi de proporcionalitat, fent malbé o destruint infraestructures vitals i provocant un nombre significatiu de víctimes civils. La decisió d’utilitzar míssils no guiats enlloc d’armes dirigides podria, així mateix, entrar en conflicte amb l’exigència de prendre “totes les precaucions possibles”. Com il·lustra aquest exemple, els casos en què s’utilitzen en zones poblades armes explosives que se solen denominar “d’efectes en zona àmplia” –armes que generen una extensa zona d’explosió i fragmentació, amb sistemes de llançament poc precisos i/o que llancen múltiples explosius- tenen més probabilitats de caure en l’extrem il·legal de l’espectre.

Un compromís polític ajudaria a protegir millor els civils davant l’ús d’armes explosives, en particular les d’efectes en zona àmplia, en zones poblades. Ja que no existeix cap tractat que reguli específicament l’ús d’armes explosives en zones poblades, les normes generals del DIH proporcionen el marc principal amb què valorar

la seva legalitat. Com que hi ha un marge interpretatiu d'aquestes normes i de com s'han d'aplicar en unes circumstàncies concretes, un compromís polític podria millorar la claredat dels estàndards que les parts bel·ligerants haurien d'intentar respectar en relació amb l'ús d'armes explosives en zones poblades. Un compromís polític podria, així mateix, reforçar la importància de respectar les normes existents del DIH i estigmatitzar més l'ús d'armes explosives en ciutats. També podria ajudar a sensibilitzar la societat i a impulsar altres mesures destinades a reduir el dany humanitari. L'ús d'armes explosives en zones poblades és un fenomen que requereix d'atenció internacional urgent.

1. Convé assenyalar que el dret internacional dels drets humans s'aplica també durant els conflictes armats, en la mesura que les seves normes complementin i no entrin en conflicte amb les normes del DIH. Aquest article no aborda la relació entre l'ús d'armes explosives en zones poblades i el dret internacional dels drets humans ni tracta sobre els tractats de desarmament relacionats amb aquest tema.

2. Vegeu International Network on Explosive Weapons, *A Commitment to Act*.

3. Jean-Marie Henckaerts i Louise Doswald-Beck, *Dret internacional humanitari consuetudinari, Volum I: Normes* (CICR, 2005), Normes 1, 7, 14. Aquestes normes també han estat codificades en el Protocol Addicional de les Convencions de Ginebra, que té 174 Estats parts. Protocol Addicional de les Convencions de Ginebra de 12 d'agost de 1949, relatiu a la protecció de víctimes dels conflictes armats internacionals (Protocol I), aprovat el 8 de juny de 1977, 1125, Col·lecció de Tractats de les Nacions Unides 3, en vigor des del 7 de desembre de 1978, articles 48-58.

4. Henckaertsy Doswald-Beck, Norma 8.

5. Ibid, Norma 11.

6. Ibid, Norma 14.

7. Ibíd, Norma 15.

Photography (CC) : Chuck Holton

© Generalitat de Catalunya